

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Северин Оксана Олександрівна,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 343.813

ПРАЦЯ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ПРАВО ЧИ ОBOB'ЯЗОК, ЩО МАЄ ДОПОМОГТИ ВИПРАВЛЕННЮ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Статтю присвячено дослідженню питання залучення осіб, засуджених до позбавлення волі, до праці та основних проблем, що виникли у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» №1186-VII від 8 квітня 2014 року; запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: особи, засуджені до позбавлення волі, праця засуджених до позбавлення волі, право працювати в місцях позбавлення волі, обов'язок працювати в місцях позбавлення волі, виправлення осіб, засуджених до позбавлення волі.

Статья посвящена исследованию вопроса привлечения лиц, осужденных к лишению свободы, к труду и основных проблем, возникших в связи с принятием Закона Украины «О внесении изменений в Уголовно-исполнительный кодекс Украины относительно адаптации правового статуса осужденного к европейским стандартам» №1186-VII от 8 апреля 2014 года; предложены пути их решения.

Ключевые слова: лица, осужденные к лишению свободы, труд осужденных к лишению свободы, право работать в местах лишения свободы, обязанность работать в местах лишения свободы, исправление лиц, осужденных к лишению свободы.

The article is devoted to the questions of the work of prisoners, the main problems associated with the adoption of the Ukrainian Act «Amending of the Criminal Executive Code of Ukraine for the adaptation of the legal status of the convicted to European standards»(№1186-VII 08.04.2014.); ways of solving are proposed.

Keywords: prisoners, work of prisoners, the right to work in the prison, the duty to work in the prison, behavior correction of convicted persons.

На шляху до гуманізації українського законодавства та приведення його до норм міжнародних положень останнім часом було внесено багато змін до численних законів взагалі та до Кримінально-виконавчого кодексу України зокрема.

Серед таких нормативних документів можна відзначити Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» № 1186-VII 8 квітня 2014 року [1], що значно змінив правовий статус осіб, засуджених до позбавлення волі. Зокрема, було внесено такі зміни: « 35) у частині першій статті 118: слова «повинні працювати» замінити словами «мають право працювати»; слова «залучаються до праці» замінити словами «залучаються до оплачуваної праці»; доповнити абзацом третім такого змісту: «Праця засуджених регламентується Кодексом законів про працю України», тобто з моменту набрання цим законом чинності обов'язок працювати для засуджених до позбавлення волі став їхнім правом. Це, в свою чергу, внесло багато змін до порядку та умов відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та викликало багато запитань.

1. Насамперед, виникає питання доцільності «перетворення» обов'язку засуджених працювати у їх право, адже як вказано у ст.1 КВК України [2] метою кримінально-виконавчого законодавства є захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого. Не викликає сумнівів той факт (і це, до речі, закріплено у ст. 6 КВК), що серед основних засобів виправлення і ресоціалізації, таких як встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив не останнє місце займає і суспільно корисна праця. Тож, виходить, що прийняття такої норми не тільки підриває основи соціальної справедливості (адже особи, що вчинили злочини, нанесли шкоду суспільству, а відбуваючи покарання і при цьому не працюючи, по суті живуть за рахунок того ж суспільства), а й нівелюють одну з основних вимог, призваних виправляти засуджених.

2. Зміни у вказаному Законі України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» не

торкнулися питання матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі. Як і раніше, засудженим надається індивідуальне спальне місце і постільні речі; вони забезпечуються одягом, білизною і взуттям за сезоном з урахуванням статі і кліматичних умов, а в лікувальних закладах - спеціальним одягом і взуттям (ч.2 ст. 115 КВК). Проте, якщо відповідно до попередньої редакції Кодексу (ст. 121) вартість харчування, одягу, взуття, білизни, комунально-побутових та інших наданих послуг, крім вартості спецхарчування та спецодягу, відшкодовувалась особами із нарахованого їм заробітку (відповідно до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань [3] у випадках відсутності коштів на особових рахунках засуджених для утримання вартості одягу і взуття у поточному місяці, заборгованість за вказані предмети речового майна стягувалась в наступні місяці до повного її погашення. Після оплати вартості отриманого майна воно переходило у власність засуджених. Вартість харчування, не стягнута у поточному місяці із засуджених внаслідок низького заробітку або його відсутності, у наступні місяці не стягувалась), то чинна редакція ст. 121 КВК передбачає відшкодування із нарахованого заробітку, пенсій та іншого доходу засуджених тільки комунально-побутових та інших наданих послуг. Виникає питання: за чий рахунок засуджені до позбавлення волі забезпечуються всім необхідним для проживання? Відповідь очевидна.

Зосередившись на питанні відрахувань із заробітку засуджених, привертає увагу і наступна проблема. У ч.2 ст. 121 Кримінально-виконавчого кодексу України вказується, що відшкодування засудженими витрат на послуги, визначені у частині першій цієї статті, провадиться після відрахування прибуткового податку і аліментів. Відрахування за виконавчими листами та іншими виконавчими документами провадяться у порядку, встановленому законом. Тобто, зачіпаються права не тільки держави і суспільства в цілому, а й окремих юридичних та фізичних осіб, адже якщо засуджений не працюватиме, то держава не отримуватиме податку, особи, які мають право на отримання аліментів, їх також не дочекаються, установа виконання покарань, знаходячись на державному забезпеченні та відчуваючи постійне недофінансування, матиме ще більші витрати на забезпечення засуджених одягом, білизною, взуттям і. Т. П., а вже особам, що мають отримувати кошти за виконавчими листами, і взагалі можна не

сподіватись хоча б на часткову виплату коштів. Тож знову виникає питання: праця засуджених до позбавлення волі - це має бути їхнім правом чи обов'язком?

3. Як відомо, позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі - це два найтяжчих покарання, виконання яких передбачає наявність більш суворих умов та порядку відбування та найбільших обмежень для засуджених порівняно з обмеженнями та вимогами, що пред'являються до осіб, засуджених до інших видів покарання. До позбавлення волі засуджуються особи, які як ніхто інший потребують застосування до них заходів виправлення та ресоціалізації. Внесення змін до ч.1 ст. 118 КВК докорінно змінює ситуацію, адже відповідні зміни до статей Кримінально-виконавчого кодексу, що регламентують порядок та умови відбування, а, отже, і працю осіб, засуджених до інших видів покарань, внесені не були. Варто лише проаналізувати статті Кримінально-виконавчого кодексу щодо порядку та умов виконання покарань:

ч.2 ст. 36 КВК «Порядок виконання покарання у виді громадських робіт»:»Виконання покарання у виді громадських робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно корисній праці...»;

ст. 37 КВК «Умови відбування покарання у виді громадських робіт»: «Засуджені... зобов'язані... сумлінно ставитися до праці...»;

ч.2 ст. 41 КВК «Порядок виконання покарання у виді виправних робіт»: «Виконання покарання у виді виправних робіт здійснюється на основі участі засуджених у суспільно корисній праці...»;

ч. 6 ст. 41 КВК «Порядок виконання покарання у виді виправних робіт»: «Засуджені зобов'язані: ... сумлінно ставитися до праці...»;

ч. 4 ст. 59 КВК «Порядок і умови відбування покарання у виді обмеження волі»: «Особи, засуджені до обмеження волі, зобов'язані...сумлінно працювати у місці, визначеному адміністрацією виправного центру...».

Якщо щодо виправних та громадських робіт можна сказати, що ці покарання саме і полягають у праці засуджених, то щодо осіб, що відбувають покарання у виді обмеження волі, можна зробити висновок, що такий категорії осіб суспільно корисна праця значно важливіша, ніж тим, хто засуджений до позбавлення волі.

4. Як бачимо, нова редакція статті 118 КВК України була доповнена абзацом третім щодо того, що праця засуджених регламентується Кодексом законів про працю [4].

Вбачається, що ця норма Кримінально-виконавчого кодексу України в її теперішній редакції вносить багато питань щодо її застосування, адже у зв'язку з набранням нею чинності виникає багато протиріч та суперечностей.

Так, наприклад, стаття 5¹ КЗпП України «гарантує працездатним громадянам, які постійно проживають на території України: вільний вибір виду діяльності;...компенсацію відповідно до законодавства матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість;...» тощо. Але частина 1 статті 118 КВК передбачає, що засуджені до позбавлення волі мають право працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії.

По-друге, відповідно до Кодексу законів про працю працівники реалізують право на працю *шляхом укладення трудового договору про роботу* на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою (ст. 2), колективного договору (с. 11). Кримінально-виконавчим законодавством такого не передбачено.

По-третє, у статті 32 КЗпП вказано, що переведення на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації, а також переведення на роботу на інше підприємство, в установу, організацію або в іншу місцевість, хоча б разом з підприємством, установою, організацією, допускається тільки за згодою працівника, за винятком випадків, передбачених у статті 33 цього Кодексу та в інших випадках, передбачених законодавством. Як вже відмічалося, для переведення на іншу роботу осіб, засуджених до позбавлення волі, такої норми кримінально-виконавче законодавство не має.

До того ж, Кодексом законів про працю передбачено, що громадянам надаються щорічні (основна та додаткові) відпустки із збереженням на їх період місця роботи (посади) і заробітної плати. Така норма у Кримінально-виконавчому кодексі та інших нормативно-правових документах, що регламентують порядок та умови відбування покарання у виді позбавлення волі, також відсутня.

Отже, вбачається за необхідне до абзацу третього частини першої статті 118 Кримінально-виконавчого кодексу внести змі-

ни з уточненням тих аспектів трудових відносин з особами, засудженими до позбавлення волі, які регламентуються Кодексом законів про працю (оплата праці, норми тривалості робочого часу, скорочена тривалість робочого часу, робота у святкові та вихідні дні, охорона праці, техніка безпеки і виробничої санітарії, вирішення трудових конфліктів тощо), або доповнити абзац словами «за винятком» з перерахуванням тих особливостей роботи засуджених та тих обмежень їх у трудових правах, які передбачені кримінально-виконавчим законодавством.

І, нарешті, говорячи про працю осіб, засуджених до позбавлення волі, необхідно не забувати, що праця - це не тільки основний засіб виправлення і ресоціалізації, а ще й можливість напружувати стаж, який за Законом України «Про пенсійне забезпечення» [5] надаватиме право засудженим при досягненні ними пенсійного віку отримувати пенсію, що також, в свою чергу, сприятиме виправленню, ресоціалізації та адаптації осіб після відбукання покарання.

Отже, підсумовуючи викладене вище, можна дійти висновку, що намагання законодавця удосконалити нормативну базу та привести у відповідність до європейських норм, поки що є досить суперечливими, а зміни, що були внесені до Кримінально-виконавчого кодексу України, вбачаються дещо передчасними та такими, що потребують доопрацювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1.Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» //Відомості Верховної Ради. - 2014, № 23, ст.869

2.Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page>

3.Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1277-03/page>

4.Кодекс законів про працю [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page2>

5.Закон України «Про пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>

Стаття надійшла до редакції 17.07.2014
